

*Вершигора Ю.З.,
аспірант кафедри економіки і підприємництва,
ПВНЗ «Буковинський університет»*

*Вершигора В.Г.,
к.ф.-м.н., доцент,
декан факультету комп'ютерних систем і технологій,
ПВНЗ «Буковинський університет»*

НЕРІВНОМІРНІСТЬ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Анотація. У статті проведено дослідження причин нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів України. Визначено завдання, які дадуть змогу згладити ці диспропорції.

Ключові слова: регіон, соціально-економічний розвиток, нерівномірність, капіталовкладення, прямі іноземні інвестиції, фондовий ринок, інвестиції на душу населення, проблеми регіонального розвитку.

Постановка проблеми. Нерівномірний розвиток регіонів притаманний будь-якій країні світу. Залежно від ступеня розвитку останньої дана проблема проявляється більш або менш гостро. Підходи до вирішення даної проблеми відрізняються між високорозвиненими країнами та тими, що розвиваються. Як стверджує К.А. Фісун, основні напрями регіональної політики розвинених країн переважно спрямовані на розв'язання питань, що стосуються проблемних регіонів: депресивних, старопромислових, малорозвинених (аграрно-індустріальних з екстремальними природними умовами), з надмірною густотою населення і господарств у межах величезних агломерацій [1].

Нерівномірність розвитку регіонів проявляється в усіх сферах життя: суспільній, економічній, екологічній, науковій та ін. У зв'язку з цим виникає потреба в пошуку шляхів мінімізації негативних впливів територіальної нерівномірності розвитку і сприяння акумуляції фінансових коштів для гармонійного розвитку регіонів. Отже, вивчення та розроблення ефективної регіональної політики розвитку посідає одне з чільних місць в економічних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регіонального розвитку досліджувалися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Починаючи з 70-х років минулого століття, коли велика увага дослідників була зосереджена на розвитку депресивних сільських та малорозвинених регіонів, важливість регіональних досліджень не втратила своєї актуальності і сьогодні, у період суцільної індустріалізації. К. Морган, Д. Беккатіні, М. Портер, Н. Сірф, Н. Ларіна, А. Гранберг, П. Кук, А. Амін, А. Венейблз, З. Боді, Р.Метрон, У. Шарп, Дж. Сорос, Дж. Тьюлз – це далеко не повний перелік зарубіжних учених-економістів, які присвятили свої роботи регіональному розвитку. Серед вітчизняних економістів необхідно згадати таких учених, як І. Школа, С. Залупка, Б. Данилишин, Ю. Макогон, В. Поповкін, С. Дорогунов, Б. Бойко, В. Шелудько та ін. Наукові погляди, причинно-наслідкові зв'язки, методи аналізу регіонального розвитку залежно від величини накопичення та розподілу регіональних ресурсів як індикатора добробуту населення проходять червоною ниткою в роботах дослідників-регіоналістів. Не останню роль у регіональному розвитку відігра-

ють фондові ринки. Формування та розвиток фондового ринку в регіональному розрізі вивчали А. Кондрашихін, В. Жувель, В. Хомаківська та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим у сучасній науковій літературі бракує даних комплексного вивчення становлення та розвитку регіональних фондових ринків, як мостика переходу «від системи фондування ресурсів і централізованого розподілу капітальних вкладень до ринкових регуляторів грошових потоків» [2, с. 37].

Мета статті полягає у дослідженні проблем нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів України та причин посилення їх диференціації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Остання світова криза ще більше поглибила асиметрію розвитку регіонів України. Забезпечити їх сталий розвиток лише за допомогою регіональної політики неможливо. Для усунення асиметрії в економічному та соціальному розвитку регіонів необхідно розробити дієві принципи регулювання на державному рівні. При цьому треба мати на увазі, що кожен депресивний регіон має свої причини та особливості депресивності. Базовими диспропорціями регіонального розвитку України є такі [3, с. 10]:

- у великих містах та переважно промислових районах економічний розвиток відбувається більш динамічно, ніж в аграрних місцевостях;
- мешканці сільських територій отримують нижчу заробітну плату, ніж населення обласних центрів;
- вищий доступ до публічних послуг, інформаційних комунікацій та отримання якісніших послуг має населення великих міст;
- розвиток підприємництва значно ускладнений у віддалених від обласного центру місцевостях;
- навколо великих міст та промислових територій переважно зосереджена розвинена логістична мережа.

Негативні макроекономічні чинники, головними з яких є уповільнення темпів зростання ВВП, зростання з року в рік дефіциту державного бюджету, зниження конкурентоспроможності експортного потенціалу згубно впливають на розвиток держави у цілому і регіональний розвиток зокрема.

Дані статистики свідчать, що показники максимального та мінімального валового внутрішнього продукту в регіонах на кінець 2015 р. відрізнялися більше ніж в 11,5 рази, капіталовкладень – у 9,33 рази, соціальної допомоги – у 4,92 рази, а різниця в доходах на душу населення між різними регіонами становила майже 38,5% [4] (за міжнародними стандартами такий показник має бути не більший 20%). Дані приведені без урахування тимчасово окупованих територій, Автономної Рес-

публіки Крим та частини зони проведення антитерористичної операції.

Таким чином, основою для формування нової регіональної політики, націленої на гармонійний розвиток регіонів, є всебічна підтримка та стимулювання місцевого економічного розвитку.

У світі існує багато механізмів для розв'язання проблем депресивних районів, які можна застосувати до регіонів України. Це і розвиток малого та середнього бізнесу, і публічно-приватне партнерство, і проведення децентралізації, і формування місцевих бюджетів, а також залучення як місцевих, так і іноземних інвестицій, де провідну роль мають відігравати фондові ринки. Фондові біржі завдяки акумуляції значних коштів нині стали своєрідними глобальними центрами, які спрямовують фінансові потоки в привабливі об'єкти та території. Ефективно функціонуючий фондовий ринок може стати запорукою збільшення інвестиційної активності й економічного зростання як регіонів, так і держави у цілому. Незважаючи на те що український фондовий ринок сьогодні є окремою одиницею світового фондового ринку, Україна все ще продовжує будувати власний фондовий ринок. Економічна безпека країни не може бути забезпечена створеною інституційною моделлю економічного розвитку. Деякі вчені сходяться на думці, що, формуючи власний фондовий ринок, Україна схилилася до американської моделі роботи фондового ринку за повної відсутності відповідних інституційних умов. Унаслідок цього спостерігається дисбаланс розвитку ринку й інтересів учасників ринку, що приводить до того, що населення не бере участі в процесах інвестування, а це веде до втрати економікою джерел додаткових грошових коштів. Оцінку ролі, яку відіграє фондовий ринок в економіці держави, дав А.С. Чесноков, який стверджує, що ринок цінних паперів є одночасно й індикатором ринкової економіки, й головним її економічним важелем [5, с. 3].

Для залучення інвестиційних капіталів для економічного розвитку регіонів необхідною умовою є його інвестиційна спроможність і привабливість. На жаль, у даному аспекті розвитку регіонів наявні такі проблеми:

- інвестиційна політика, як правило, формується центральною владою і стосується загальнодержавного рівня, що не

завжди є конструктивним елементом для розвитку регіональної інвестиційної діяльності. У цьому контексті не можна не згадати Закон України «Про інвестиційну діяльність» і Указ Президента України «Про заходи щодо вдосконалення інвестиційної діяльності в Україні» [6];

- рейтинг інвестиційної привабливості регіонів є лакумовим папірцем у регулюванні регіональної інвестиційної діяльності. А це означає, що кожен регіон повинен мати інвестиційний паспорт, інвестиційний атлас, які розробляються Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України. Працюючи в рамках чинного законодавства, місцева влада здійснювала інвестиційну діяльність на свій розсуд. І лише закони України «Про місцеве самоврядування» та «Про місцеві державні адміністрації» розширили рамки та простір дій під час здійснення інвестиційної регіональної політики;

- відсутнє впровадження засобів та інструментів регіональної інвестиційної політики до середньострокових стратегій регіонального розвитку. Незважаючи на те що на сайті кожної облдержадміністрації є оприлюднені інвестиційні паспорти області та регіонів [7], вони створюють враження розрізненості, набору хаотичних та неузгоджених дій щодо інвестиційної політики, а це не сприяє висвітленню інвестиційної привабливості регіонів;

- регіональна стратегія є інструментом розкриття інвестиційної привабливості регіонів. На жаль, сучасні стратегії регіонального розвитку не містять системного аналізу внутрішнього потенціалу регіону, відсутній аналіз способів його використання та підвищення інвестиційної привабливості. Така ситуація не дає сигнал інвестору до здійснення капіталовкладень;

- ведення бойових дій на сході України призвело до падіння інвестиційної привабливості східних регіонів та падіння обсягів залучення інвестицій. У 2013 р. індекс обсягу капітальних інвестицій по Україні становив 88,9%. Це означає, що порівняно з 2012 р. падіння капітальних інвестицій становило 11,1%. Лише в шести регіонах (Вінницькому, Житомирському, Луганському, Миколаївському, Чернігівському та м. Севастополь) спостерігався приріст обсягу капітальних інвестицій [8]. Індекс обсягу капітальних інвестицій у 2014 р. продовжував падати і за результатами року становив 75,9%. Падіння становило 24,1% порівняно з 2013 р. Зменшилася до двох кількість регіонів, в яких спостерігався приріст обсягу капітальних інвестицій (Івано-Франківська та Хмельницька області) [9]. Але починаючи з 2015 р. спостерігається зростання індексу капітальних інвестицій на 23,4% порівняно з 2014 р., яке становило 98,3% [10], а за I півріччя 2016 р. спостерігається зростання на 17,5% порівняно з аналогічним періодом 2015 р. [11].

На рис. 1 приведена динаміка освоєних капітальних інвестицій та ВВП, %. Приведена динаміка свідчить про поживлення інвестиційної активності серед суб'єктів економіки.

У табл. 1 приведено дані капітальних інвестицій в економіку України за дев'ять місяців 2016 р. по регіонах [11]. Як видно з таблиці, найбільші обсяги капітальних

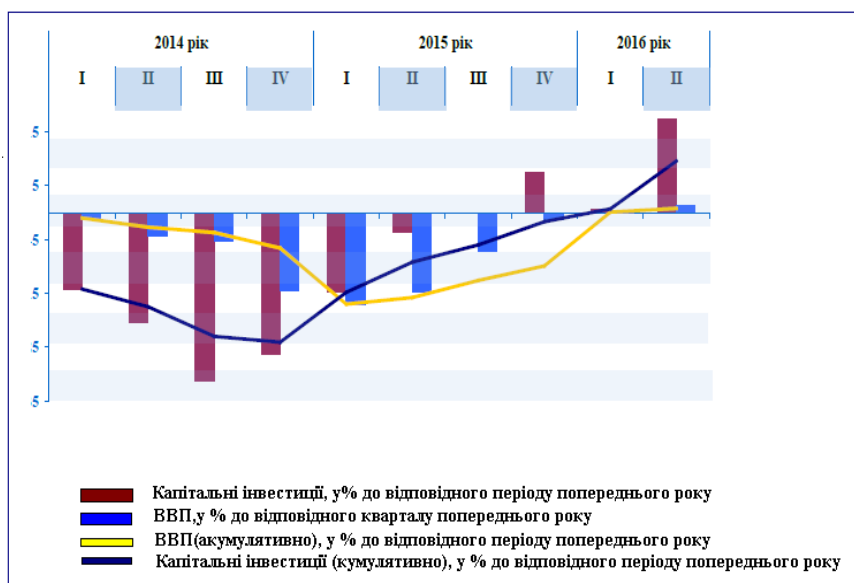

Рис. 1. Динаміка освоєних капітальних інвестицій та ВВП, %

Джерело: ДСС, розрахунки Мінекономрозвитку

Таблиця 1

Капітальні інвестиції в 2016 р. у регіональному розрізі, млн. грн.

	січень-березень	січень-червень	січень-вересень
Україна	51591,7	119842,8	204450,1
Вінницька	1060,4	2701,3	5007,3
Волинська	1398,2	2631,4	4015,4
Дніпропетровська	4576,8	10564,9	19182,2
Донецька ¹	1954,4	4114,4	6404,3
Житомирська	783,6	2046,5	3240,2
Закарпатська	535,8	1228,6	2267,0
Запорізька	1549,0	3713,7	6428,9
Івано-Франківська	1661,9	2932,1	4521,0
Київська	4961,3	12184,8	20497,3
Кіровоградська	1097,4	2275,3	3866,0
Луганська ¹	328,4	813,8	1722,1
Львівська	2455,8	5472,2	9478,7
Миколаївська	1919,8	4652,9	6677,7
Одеська	1660,2	4543,6	9132,6
Полтавська	1529,0	4973,7	7666,8
Рівненська	727,4	1497,3	2507,8
Сумська	888,8	1973,5	3382,6
Тернопільська	684,3	1601,8	2829,4
Харківська	2149,2	5224,9	10790,9
Херсонська	817,9	1752,9	2763,1
Хмельницька	1266,5	2864,4	5536,9
Черкаська	887,8	2303,2	3793,9
Чернівецька	325,0	774,5	1339,5
Чернігівська	729,9	1722,8	2992,4
м. Київ	15642,9	35278,3	58406,1

¹ Без урахування тимчасово окупованих територій, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь

інвестицій та їх зростання спостерігаються в Київській, Дніпропетровській областях та в м. Київ, а найменші – у Чернівецькій області, хоча і з тенденцією до зростання в часі.

Розрахуємо обсяг капітальних інвестицій, які припадають на душу населення в найбільш передових та відсталих областях. Так, за результатами I півріччя 2016 р. на душу населення в м. Київ припадало 12 374 грн. капітальних інвестицій, у Київській області – 7 033,6 грн., у Дніпропетровській області – 3 245,8 грн., а в Чернівецькій області – лише 851,1 грн. За результатами дев'яти місяців 2016 р. такі інвестиції на душу населення в м. Київ становили 20 094,5 грн., у Київській області – 11 832 грн., у Дніпропетровській області – 5 893,3 грн., а в Чернівецькій області – 1 472,1 грн. Незважаючи на те що капітальні інвестиції, розраховані на душу населення, за дев'ять місяців у Чернівецькій області збільшилися в 1,73 рази, область залишається на останньому місці за результатами даного показника.

У регіонах, як правило, не вистачає власних ресурсів для забезпечення стабільного розвитку економіки та підвищення соціально-економічних стандартів. У зв'язку із цим виникає необхідність у здійсненні запозичень у вигляді залучених інвестицій за допомогою інструментів фондового ринку.

В економіку України в 2014 р. було залучено інвестицій на 76,06 млрд. грн. більше, ніж за 2014 р., які становили 217,25 млрд. грн. [12]. На протязі 2015 р. в Україну поступили інвестиційні кошти в сумі 3,76 млрд. дол. США.

Міжнародні інвестиції за I квартал 2016 р. становили 51,2 млрд. грн.[11]. На рис. 2 приведено обсяги іноземних інвестицій та темпи їх зростання на протязі 2011–2016 рр.

Як видно з рисунка, обсяг прямих інвестицій наростаючим підсумком з початку інвестування демонстрував зростання з 01.01.2011 до 01.01.2014, а далі спостерігається зменшення обсягу інвестицій, яке триває до цього часу. Темп зростання обсягу прямих інвестицій зменшився на протязі 01.01.2011–01.01.2015 більше ніж на третину. А з початку 2015 р. спостерігається збільшення темпу зростання обсягу прямих інвестицій, який за 2015–2016 рр. становив 20,5%.

На рис. 3 приведено дані щодо прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які надійшли в Україну на протязі 2016 р. у регіональному розрізі [13].

З рисунка видно, що флагманом використання ПІІ в 2016 р. є м. Київ, Миколаївська та Кіровоградська області, а аутсайдерами – Рівненська, Херсонська та Луганська області.

В Україні існує низка нормативно-правових актів, які регулюють інвестиційну діяльність і декларують захист та сприяння іноземним інвесторам. Держава гарантує захист іноземних

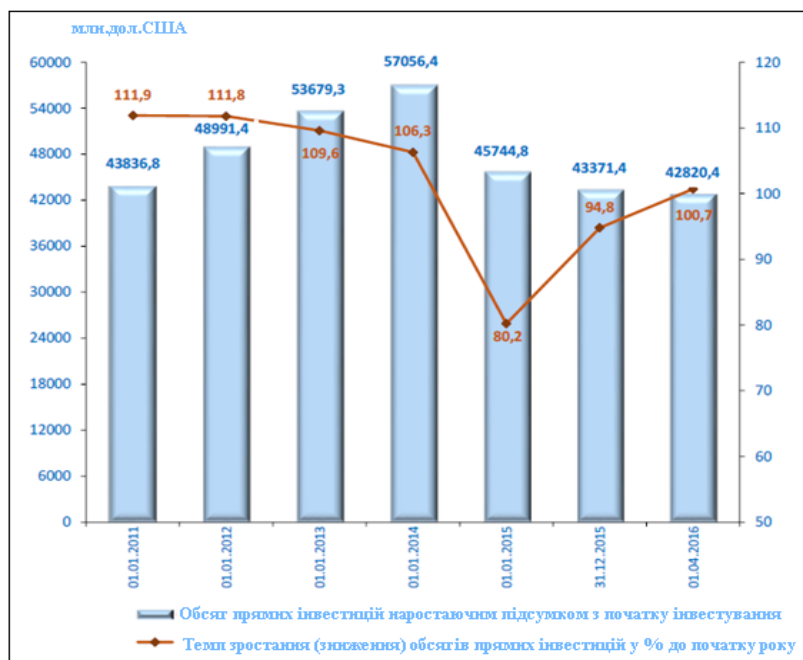

Рис. 2. Обсяг прямих інвестицій та темп їх зростання протягом 2011–2016 рр. [12]

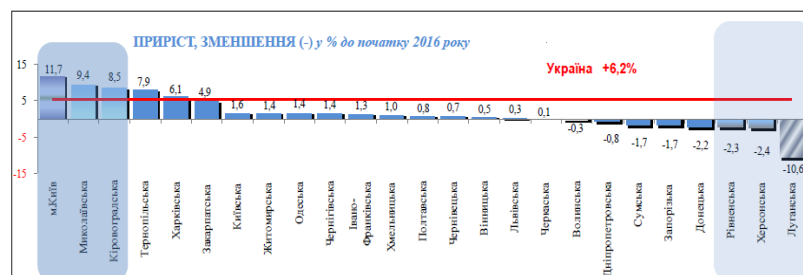

Рис. 3. Розподіл ПІІ в 2016 р. по регіонах

інвестицій, скасувавши для іноземних інвесторів сплату ввізного мита. У грудні 2014 р. Указом Президента України створено Національну інвестиційну раду. Її завданням є активізація роботи, спрямованої на розвиток потенціалу України, покращання інвестиційного клімату, збільшення обсягу інвестицій, надання підтримки для великих перспективних проєктів.

Україна займає одну з найнижчих позицій у рейтингу інвестиційної привабливості. Це пов'язано, насамперед, із відсутністю надійних гарантій захисту прав власності. Останні, на жаль, забезпечені лише за умови передачі контрольного пакета прав власності у власність впливових осіб владної вертикалі. Тиск на бізнес із боку влади, складне та непрозоре оподаткування, фаворитизм та корупція – це ті чинники, які заважають повноцінному розвитку інвестицій в Україні. Міжнародні аудиторські компанії стверджують, що 90% підприємств Європи вважають Україну найбільш корумпованою країною [14].

Висновки. Нерівномірність розвитку регіонів проявляється в різниці рівнів основних макроекономічних показників, розрахованих на душу населення і становить суттєвий ризик для розвитку держави. Соціально-економічний розвиток регіонів України відчуває диспропорційність за багатьма показниками. Так, за даними Держкомстату за 2015 р., показники максимального та мінімального валового внутрішнього продукту в регіонах відрізнялися більше ніж в 11,5 рази, капіталовкладень – у 9,33 рази, соціальної допомоги – у 4,92 рази, а різниця в доходах на душу населення між різними регіонами становила майже 38,5%. Наявна велика різниця між регіонами за величиною залучених прямих іноземних інвестицій, для збільшення яких необхідна активізація роботи фондового ринку. Інвестиційна активність та економічне зростання можливі лише за умови створення в регіонах ефективно функціонуючого фондового ринку, відмови від галузевого принципу управління економікою, яке сприяє стимулюванню лише районів із високим ступенем регіональної локалізації, та послаблення ролі держави в регулюванні економічного розвитку регіонів.

Література:

1. Фісун К.А. Методологія програмування розвитку регіонів України / К.А. Фісун. – Харків, 2007. – 401с.
2. Качала Т. Сучасний стан та тенденції розвитку фондового ринку Черкаського регіону / Т. Качала // Економіст. – № 2. – С. 37–42.
3. З Регіональний вимір соціально-економічного розвитку і засади нової регіональної політики : аналітична доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.riss.gov.ua/public/File/2013_table/0704_dop.pdf.
4. Статистична інформація / Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Чесноков А.С. Инвестиционная стратегия и финансовые игры / А.С. Чесноков. – М. : ПАИМС, 1994. – С. 3.

6. Про заходи щодо вдосконалення інвестиційної діяльності в Україні : Указ Президента України № 912/2009 від 10 листопада 2009 р.
7. Атлас інвестиційної привабливості України та інвестиційні паспорти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrproject.gov.ua/page/atlas-investitsiinoi-privablivosti-ukraini-ta-investitsiini-pasporti>.
8. Капітальні інвестиції в Україні за січень-грудень 2013 року. Експрес-випуск Державної служби статистики від 24.02.2014 № 107/0/03.4вн-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Капітальні інвестиції в Україні за січень-грудень 2014 року. Експрес-випуск Державної служби статистики від 24.02.2015 № 88/0/03.4вн-15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Капітальні інвестиції в Україні за січень-грудень 2015 року. Експрес-випуск Державної служби статистики від 24.02.2016 № 98/0/03.4вн-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Капітальні інвестиції в І півріччі 2016 року. Експрес-випуск Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nssmc.gov.ua.
13. Економічний розвиток у розрізі регіонів України (за підсумками 2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua.
14. Офіційний сайт Українського бізнес-ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ubr.ua.

Вершигора Ю.З., Вершигора В.Г. Неравномерность развития регионов Украины и пути ее преодоления

Аннотация. В статье проведено исследование причин неравномерности социально-экономического развития регионов Украины. Определены задачи, которые позволят сгладить эти диспропорции.

Ключевые слова: регион, социально-экономическое развитие, неравномерность, капиталовложения, прямые иностранные инвестиции, фондовый рынок, инвестиции на душу населения, проблемы регионального развития.

Vershyhora Yu.Z., Vershyhora V.H. Unevenness of development of the regions of Ukraine and ways of its overcoming.

Summary. A study of reasons of unevenness of socio-economic development of regions of Ukraine is undertaken in the article. Tasks that will allow smoothing out these disproportions are determined.

Keywords: region, development socio-economic, unevenness, capital investment, direct foreign investments, fund market, investments per capita, problems of regional development.